

FORUM

MACHTELD DE METSENAERE

JURYVERSLAG PIL-VAN GASTELPRIJS VOOR GESCHIEDENIS 2016

Beste aanwezigen,

Het is me een groot genoegen om u namens de jury het verslag van de beraadslaging voor de zevende prijs Pil-van Gastel voor geschiedenis 2014-2016 te mogen meedelen. De jury beraadslaagde volgens de criteria die werden uiteengezet in het reglement, dat in 2013 werd op punt gesteld. Eveneens in 2013 werd de jury samengesteld. Ik

stel u graag even de leden van de jury voor: het betreft de hoogleraren – meestal emeriti – Frans-Jos Verdoodt, voorzitter, Helma De Smedt, Bruno De Wever, Romain Van Eenoo, Louis Vos, Els Witte en Machteld De Metsenaere, uw verslaggever.

Beste aanwezigen, sommige juryjaren loopt het leven van de juryleden niet over rozen. Vaak is het aantal ingediende werken te schaars, dan wel de kwaliteit te mager of wordt de eensgezindheid over de uiteindelijke laureaat maar moeizaam bereikt.

Toen Frans-Jos op een zaterdagse voorjaarsdag van dit jaar een doos met liefst negen lijvige publicaties op mijn stoep deponeerde, besepte ik dat het helemaal geen mager jaar zou worden voor de Pil-van Gastelprijs 2016. Ik wist ook met-

^ Machteld De Metsenaere. [Foto Tom Cobbaert]

^ Dieter Vandenbroucke. [Foto Tom Cobbaert]

een welke literatuur bij alle collegaejuryleden de zomermaanden zou vullen. Bovendien bleken de werken ook van de gevraagde wetenschappelijke kwaliteit en kostte het de jury helemaal geen moeite om laureaten aan te duiden. Dezelfde twee werken kwamen in de loop van het selectieproces immers duidelijk bovendrijven. Verschillende juryleden opperden dan ook het voorstel om de prijs te verdelen over deze twee schitterende, zij het zeer uiteenlopende publicaties. Alle juryleden konden zich meteen vinden in dit voorstel, zodat we vandaag de lof kunnen zingen van twee laureaten: deze van de jonge academicus Dieter Vandenbroucke met *Dansen op een vulkaan*. Victor J. Brunclair schrijver in

een bewogen tijd (Antwerpen, De Bezige Bij, 2013) en deze van de *éminence grise* Harry Van Velthoven met *Scheurmakers en carrièristen. De opstand van christendemocraten en katholieke flaminganten, 1890-1914* (Kalmthout, Pelckmans, 2014).

Wat heeft ons als jury in beide werken zo bekoord?

De door Dieter Vandenbroucke zeer vlot geschreven en meeslepende biografie van de controversiële figuur Victor Jozef Brunclair haalt niet alleen de 'culturele' activist en links-flamingante expressionistische schrijver uit de vergeetheok van de geschiedenis. Ze hangt ook voor het eerst een goed beeld op van het activisme in vrijzinnige middens in het Antwerpen van tijdens en na de Eerste Wereldoorlog. Dankzij uitgebreid archiefonderzoek, analyse van zijn literaire productie en deze van zijn tijdgenoten en ondanks een gebrek aan privé-archief tekent hij vooreerst een indringend persoonlijk portret van de persoon en 'politieke dwarsligger' die Brunclair was. Via Brunclair reikt Dieter Vandenbroucke echter tegelijk een treffend beeld aan van een hele generatie in een 'bewogen' tijd. Dit was de periode van twee wereldoorlogen en het interbellum ertussenin, een periode waarin velen een vaak grillig ideologisch parcours aflegden. Ook Brunclair evolueerde van een kritisch internationalisme en activisme over de beïnvloeding door de Clarté-beweging na de Eerste Wereldoorlog naar de Frontpartij eind jaren twintig en vervolgens naar de kringen van de DeVlag tijdens de oorlogsjaren. Uiteindelijk werd hij het slachtoffer van zijn illusie dat werken voor de bezetter en het bewaren van de door hem zo gekoesterde autonomie mogelijk zouden zijn en dat hij altijd vrijmoedig zijn mening kon blijven zeggen. Hij werd door de Duitse bezetter opgepakt en overleed eind 1944 van uitputting en ontbering in het Duitse gevangenenkamp Ladelund.

De auteur maakt het 'ideologisch meanderen' van Brunclair en sommigen van zijn generatie tijdens het interbellum een stuk gemakkelijker te begrijpen. Los van de persoonlijkheidsstructuur van Brunclair had zijn evolutie immers eveneens te maken met zijn sterk antibelgicisme, zijn blijvend antiparlementarisme en zijn elitaire zendingsdrang. Dat alles maakte hem onder meer blind voor de consequenties van zijn keuzes voor collaboratie met extreemrechts.

De juryleden prijzen dit boek eveneens omdat Dieter Vandenbroucke een nieuwe dimensie van het activisme ter linkerzijde onder de aandacht brengt, namelijk deze die veel meer betekende dan politieke collaboratie met de Duitse bezetter hier te lande. De auteur tekent een activisme dat deel uitmaakte van een internationale ideologische vernieuwingsbeweging. Deze stimuleerde niet alleen een politieke breuk met het oude politieke regime, maar ook een culturele breuk met de vooroorlogse kunst en cultuur. Vandenbroucke schetst een indringend beeld van het vrijzinnig literair Antwerps milieu waarin Brunclair circuleerde en schreef. Hij vertoefde er samen met figuren zoals een Paul Van Ostayen, Marnix Gysen, Lode Craeybeckx... Daarbij is de analyse van zijn literaire productie niet onbelangrijk gebleken.

Eén van de juryleden betitelde het werk als een *"modelbiografie van een literator met slechts een marginale rol in de Vlaamse beweging, maar wel één die een perfect evenwicht bereikt tussen literatuuranalyse en historische duiding"*. Anderen hadden het over *"groot historisch vakmanschap"*, *"verbluffende eruditie"* en *"verrassend literair talent"*.

Van een totaal ander genre is het werk van Harry Van Velthoven. Hier geen meeslepende biografie voor een breed publiek, maar een eerder taai wetenschappelijk standaardwerk, geschreven voor the inner circle, voor een publiek dat al vertrouwd is met het onderwerp. De auteur is eigenlijk een *historian's historian*, zoals een jurylid het uitdrukte. Hij veronderstelt dat de lezer de context kent en gaat meteen naar de kern van het probleem. Lector van dit boek vraagt dan ook volgehouden aandacht, maar het is die inspanning ruimschoots waard.

Met *Scheurmakers en carrièristen. De opstand van christendemocraten en katholieke flaminganten, 1890-1914*, knoopt Harry Van Velthoven opnieuw aan bij het thema van zijn doctoraatsonderzoek. Harry vertrekt vanuit de these van Miroslav Hroch en de daarbij aanknopende

v Harry Van Velthoven. [Foto Tom Cobbaert]

stelling van Lode Wils als zouden christendemocratie en flamingantisme eigenlijk vervlochten zijn geweest en aan de basis hebben gelegen van de taalwetgeving voor de Eerste Wereldoorlog, terwijl het socialisme en liberalisme van weinig Vlaamsgezindheid blijk zouden gegeven hebben. Vervolgens voert Harry Van Velthoven een systematisch onderzoek naar christendemocratie en flamingantisme in de periode 1890-1914, periode van katholieke machtsuitoefening, ook na de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht en de evenredige vertegenwoordiging. Zijn centrale onderzoeksvragen betreffen precies de invloed van dit algemeen meervoudig stemrecht en deze evenredige vertegenwoordiging op de machtsverhoudingen binnen de katholieke partij i.f.v. flaminganten en christendemocraten en dit op het nationale niveau (regering en parlement) en op het niveau van vier kiesarrondissementen en te Brussel. Hij analyseert op grondige en onnavolgbare wijze krachtverhoudingen, motieven, tactiek en strategie van flaminganten en christendemocraten. Daartoe bouwt hij niet alleen voort op zijn kennis en op tal van zijn eigen publicaties. Hij kent dit domein immers als geen ander en heeft hierover veel gepubliceerd. Hij voegt er eveneens nieuw bronnenmateriaal aan toe. Het resultaat is dus meer dan een synthese. Het resulteert in een hoogst origineel standaardwerk voor de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Tegelijk levert het ons een bijdrage aan actuele debatten over het nationalisme.

Het is onbegonnen werk om hier uitgebreid in te gaan op de vaststellingen van dit werk. Kort gezegd is het antwoord van Harry Van Velthoven op zijn onderzoeksvragen als volgt samen te vatten: er bestond weinig wisselwerking tussen christendemocratie en katholiek flamingantisme tot rond 1910. Het was wachten op de groep rond Van Cauwelaert vooraleer er sprake was van toenemende interactie met de christelijke arbeidersbeweging. Pas het algemeen enkelvoudig stemrecht in 1919 liet toe de machtsverhoudingen op parlementair vlak duchtig dooreen te schudden ten voordele van arbeidersbeweging en flaminganten. Harry Van Velthoven noteert wel dat daarmee nog geen eind kwam aan de conservatieve machtsuitoefening, want in de regering bleven zij de touwtjes in handen houden. Bovendien *verzwakte* in plaats van versterkte de christendemocratie in Vlaanderen na 1900 (uitgedrukt in aantal volksvertegenwoordigers). Algemeen meervoudig stemrecht en evenredige vertegenwoordiging beïnvloedden de machtsverhoudingen dus niet in het nadeel van de katholieke partij. Ze neutraliseerde met de steun van het episcopaat christendemocraten en katholieke flaminganten. Ook hier weerlegt hij een these van Wils die het toenmalig gebrek aan Vlaamse realisaties op de schouders van de oppositie legde. Ook via analyse van het stemgedrag van de christendemocraten in het parlement n.a.v. een aantal belangrijke thema's komt de auteur tot de conclusie dat er van een Vlaamsgezind christendemocratisch blok geen sprake was en dat er voor Wils' these ook op dat vlak geen empirische grond van gelijk bestaat.

De jury wijst ten slotte op de stimulansen voor verder onderzoek die uitgaan van dit werk: de bakens kunnen nu verzet worden naar de studie van het lokale niveau, van het verenigingsleven en de publieke opinie.

Van Velthoven is sterk in analyse, is daarbij genuanceerd, maar verliest nooit de grote lijnen uit het oog. Zijn gebalde stijl en krachtige synthese zijn een handelsmerk geworden. Het detail wordt evenwel niet verwaarloosd als het ertoe doet. Hij is uitermate vertrouwd met de bronnen van en de literatuur over de bestudeerde periode. Het resultaat vormt een belangrijke bijdrage tot de kennis van de politieke evolutie van de Vlaamse beweging in de periode van de eeuwwisseling 19de-20ste eeuw. Het lijkt erop dat Harry met dit gebald geschreven, goed gestructureerd en uitstekend onderbouwd boek de kroon heeft gezet op een lange carrière van historisch onderzoek naar de Vlaamse beweging.

De jury wenste beide auteurs ex aequo voor te dragen als laureaten voor de Pilvan Gastelprijs voor Geschiedenis 2016. Dieter Vandenbroucke bewees dat ook een doctoraat tegelijk vernieuwende en erudiete, én leesbare en meeslepene literatuur kan zijn. Harry Van Velthoven voegt via tal van nieuwe inzichten een nieuw standaardwerk toe aan de historische werken over de Vlaamse beweging.